

» qui male agit¹. » Delete ista, si potestis; aut ista, sicut facitis, si non potestis delere, contemnite. Habete de his omnibus pessimum arbitrium, ne perdati liberum arbitrium. Aut certe, quia sicut homines hominibus erubescitis, clamate, si audetis: Puniantur homicidia, puniantur adulteria, puniantur cætera quantalibet sceleris sive libidinis facinora seu flagitia; sola sacrilegia volumus a regnantium legibus impunita. An vero aliud dicitis, cum dicitis: « Magna Dei injuria, si ab hominibus defendatur. Quid de Deo æstimat, qui eum violentia vult defendere, nisi quia non valet suas ipse injurias vindicare? » Hæc dicentes, quid aliud dicitis; nisi nulla hominis potestas contradicat atque obstrepat nostro libero arbitrio, quando injuriam facimus Deo? O dolor! Fraudata sunt tali magisterio tempora antiqua, quoniam nondum eras natus, quando sanctus Moyses injurias suas lenissime pertulit, Dei vero severissime vindicavit. Tu autem doctor hæretica præsumptione invidiosissime clamas: « Fecit Deus hominem, et dimisit eum in manu arbitrii sui. Quid mihi nunc humano imperio eripitur, quod largitus est Deus? » Hoc videlicet flagitans, ut ad faciendas injurias Deo, qui cum libero arbitrio fecit hominem, liberum arbitrium tibi relinquatur ab homine. Sed illi etiam qui decreto Nabuchodonosor regis, proposita poena interitus sui et dispersionis domorum suarum, a blasphemando Deo Sidrach, Misac, et Abdenago⁴, terribiliter prohibebantur, et acriter si contemnerent plecterentur, dicere potuerunt quod ipse dixisti: « Magna Dei injuria, si ab hominibus defendatur. Quid de Deo æstimat, qui eum violentia vult defendere, nisi quia non valet suas ipse injurias vindicare? » Hæc verba tua pror-

¹ Rom. XIII, 1-6. — ² Dan. III, 96.

sus etiam illi dicere potuerunt, et fortasse dixerunt, et si non eadem libertate, non dissimili vanitate.

XXI. Datum est ergo homini quando creatus est, liberum arbitrium; sed ut si esset malefaciens, fieret patiens. Denique illi primi homines cum peccassent, morte damnati sunt, et prius quam mors eis extrema etiam corporis suppleretur, in exilium de paradiso missi sunt. Mitiora in vos constituit Imperator, propter mansuetudinem christianam; exilium vobis voluit inferre, non mortem: sed vos homines docti considerantes quid debeat merito, et quid minus sit in supplicio, non de iudicio illius, sed de vestro additis mortem. Nolite perire in æternum, dum vobis hoc tempore ad offendendum Deum concedi ab hominibus vultis liberum arbitrium. Audi Apostolum, et habebis magnum compendium, quo tibi regia potestas nocere non possit: « Bonum fac, et » habebis laudem ex illa¹. » Ex illa et ante nos justi habuerunt laudem, non solum qui regibus religiosis fideliter paruerunt, verumetiam qui reges impios pro Dei veritate adversarios pertulerunt: illi laudem obauditionis, utrique tamen ex illa², sed bonum faciendo, non potestibus resistendo. Quod autem vos facitis, non solum bonum non est, sed grande malum est, unitatem Christi pacemque conscindere, contra promissa Evangelica rebellare, et adversus eum de quo dictum est: « Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad » terminos orbis terræ³; » hoc est, adversus verum et summum regem Christianorum, tanquam civili bello christiana signa portare. Sufficiat ergo vobis ad occasionem correctionis, quod pro tam magnis malis vestris longe mitiora et minora recepistis, si non vobis ultro

¹ Rom. XIII, 3. — ² Hic forte deest, isti laudem passionis. — ³ Psal. LXXI, 8.

quod non Imperator constituit ingeratis : et nolite ad impunitatem licentiosam liberum arbitrium vobis ab hominibus velle concedi, ne in ipsius Dei manus infelicis incidatis. Nam et majores vestri judicaverunt in hujusmodi injuriis Dei liberum hominis arbitrium non relinquendum a regibus impunitum ; quia licet haberent causam malam, Cæcilianum tamen episcopum persecuendo usque ad Imperatoris Constantini judicium perduxerunt.

XXII. Verba Epistolæ : « Nostram vero fidem, inquit, quam Dominus Christus Apostolis dereliquit ; solæ nobis istæ persecutiones gravissimam¹ reddunt. « Felices, inquit, eritis, cum vos persecuti fuerint homines, et maledixerint, et dixerint adversus vos omne nequam propter Filium hominis : gaudete, et exultate, quia merces vestra multa est in caelis. Sic enim persecuti sunt et Prophetas qui ante vos fuerunt, patres eorum². » Si tantum solis Apostolis dictum est, usque ad ipsos fides habuit præmia ; et quid proderat postea credituris ? Unde constat omnibus dictum. Deinde dicit apostolus Paulus : « Qui volunt in Christo sanctè vivere, persecutionem patientur necesse est³. » Hoc autem in Evangelio Dominus dixit : « Veniet hora ut omnis qui interficit vos, putet se victimam dare Deo⁴ ; » sed hæc facient, quia non cognoverunt Patrem neque me. » Ad hæc resp. Recte ista dicerentur a vobis quærentibus martyrum gloriam, si haberetis martyrum causam. Non enim felices ait Dominus qui mala ista patiuntur, sed qui propter Filium hominis patiuntur, qui est Christus Jesus. Vos autem non propter ipsum patimini, sed contra ipsum. Patimini quippe ideo, quia non ei creditis ; et toleratis ideo, ne credatis. Quomodo ergo vos eam fidem tenere jactatis,

¹ Forte gratissimam. — ² Matth. v, 11. — ³ 2 Tim. iii, 12. — ⁴ Joan. xvi, 2.

quam Dominus Christus Apostolis dereliquit ? An usque adeo cæcos et surdos vultis esse homines, ut non legant, non audiant Evangelium, ubi noverint quam fidem de sua Ecclesia Dominus Christus Apostolis dereliquit : ex qua divisi atque separati, nihil aliud facitis quam contra verba capitis et corporis rebellatis ; et tamen propter Filium hominis ac fidem quam reliquit Apostolis, vos persecutionem sustinere jactatis ? Omittamus alia, et novissima verba ejus in terris audiamus, ubi videamus quam fidem de Ecclesia reliquit Apostolis, quale testamentum quodam modo fecerit, non vitam finiturus, sed sine fine victurus ; non mittendus in sepulcrum, sed ascensurus in coelum. Surgens enim a mortuis posteaquam apparuit Discipulis suis intuentibus oculis manibusque tractandus : « Oportebat, inquit, impleri quæ scripta sunt in Lege et Prophetis et Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas, et dixit eis : Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat pati Christum, et resurgere tertio die, et prædicari in nomine ejus poenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem¹. » Itemque in monte Oliveti, postquam nihil ulterius in terris positus dixit, sed quod maxime fuerat necessarium, hoc commendavit extremum. Multi quippe erant futuri per universas partes terræ, vindicaturi sibi nomen Ecclesiæ, et contra universam domum quæ per universam terram cantat canticum novum, de quo scriptum est : « Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra² : » de suarum quisque ruinarum angulis latraturi. Aliud namque Apostoli audire cupiebant, et quod illis maxime fuerat necessarium, non quærebant. « Dic nobis, inquit, si in tempore hoc presentaberis, et quando regnum

¹ Luc. xxiv, 44. — ² Psal. xcvi, 1.

» Israël? At ille : Non est, inquit, vestrum nosse tempora
 » vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, sed
 » accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos,
 » et eritis mihi testes in Jerusalem, et in totam Judæam
 » et Samariam, et usque ad terminos terræ. His dictis
 » nubes suscepit eum¹. » Nihil ulterius verbis addidit :
 hoc tanto tenacius, quanto posterius, audientium men-
 tibus fixit. Hanc sponsam suis amicis sponsus abiens com-
 mendavit. Hanc ergo de sancta Ecclesia² Discipulis dere-
 liquit. Huic fidei Donatistæ resistitis, et pro fide quam
 Dominus Christus reliquit Apostolis, vos persecutionem
 ferre contenditis. Huic hominis Filio, qui Ecclesiam suam
 incipientem ab Jerusalem, et per omnes gentes fructifi-
 cantem atque crescentem, tanta diligentia commendavit,
 mira cæcitatibus impudentia contradicitis, et propter Filium
 hominis vos mala sustinere clamatis. An hoc fortassis
 ideo dicitis, quia vobis alium filium hominis invenistis,
 cujus nomine vocitemini, de cujus parte dicamini? Er-
 ratis, non est ipse : quando propter Filium hominis pati
 persecutionem felicitatis esse dicebat, se ipsum ille spon-
 sus, non adulterum prædicabat.

XXIII. Et nos confitemur, ut dicitis, non solis Apos-
 tolis esse dictum : « Beati eritis, cum vos persecuti fuerint
 » homines³. » Ad omnes enim hoc pertinet, non qui post
 illos quamlibet persecutionem passi sunt, sive patiuntur,
 sive qui passuri sunt ; sed qui propter justitiam, sicut et
 ipsi. Nam hoc paulo superius dixerat : « Beati qui perse-
 » cutionem patiuntur propter justitiam, quia ipsorum est
 » regnum est regnum cælorum. » Deinde ista subjunxit,
 quæ commemorare et frustra vobis usurpare voluistis.
 Frustra enim beatitudinem istam pertinere ad vos putatis,
 quando in vobis justitiam cui præmium debeat, non

¹ Act. 1, 6. — ² Hic deesse videtur, fidem. — ³ Matth. v, 11.

demonstratis : quinimo e contrario etiam pro iniquitate pa-
 timini, minus ab aliis, plus a vobis, ut ante Dei judi-
 cium quod futurum est, etiam, ipsi vobis quod meremini,
 ex aliqua parte reddatis. Unde quia tu ipse dixisti : Non
 hoc solis Apostolis, sed omnibus dictum, ne usque ad
 illos fides præmia habuisse videretur : sicut hoc ergo non
 solis Apostolis, sed omnibus dictum est, qui etiam post
 illos propter justitiam fuerant mala quæcumque passuri ;
 sic etiam omnibus illud dictum est : « Si vos persecuti
 » fuerint in ista civitate, fugite in aliam⁴. » Quare hoc non
 facitis, si ad eorum societatem quibus hæc dicta sunt per-
 tinetis? Quod quidem et si feceritis, non ideo pertinebi-
 tis : quia et latrones hoc facere possunt, quos inquiri
 leges publicæ jusserunt. Verumtamen quia hoc facere non
 vultis, de compendio vos ad istos quibus hæc dicta sunt,
 non pertinere monstratis. Et ut vos multo manifestius ipsa
 excusatio vestra ab illo numero verorum Christianorum
 ostendat alienos, loca quo confugiatis, quæ ille usque in
 finem sæculi non defutura promisit, vobis deesse jam
 dicitis ; nullo modo illum quod falsa promiserit convin-
 centes, sed vos ad eorum consortium quibus hoc promisit
 non pertinere monstrantes, et ideo non veraces Martyres,
 sed hæreticos vos esse fallaces. Quid vobis ulterius dica-
 mus, quando lingua vestra vos vincit?

XXIV. Nam et illud quod addidisti dixisse Apostolum :
 « Omnes qui in Christo pie vivere volunt, persecutiones
 » patientur necesse est² : » non quidem ille dixit : « Ne-
 cesse est : » sed : « Omnes, ait, qui volunt in Christo pie
 » vivere, persecutionem patientur : » Sed vos ad istos non
 pertinere quis dubitat? Si enim et vos estis, de quibus
 hoc dixit Apostolus ; quare non facitis quod ipse fecit
 Apostolus? Nam si portæ adversus vos clauderentur, per

¹ Matth. x, 23. — ² 2 Tim. v, 12.

murum submitti debuistis, ut manus persequentium fugeretis. Patent portæ, et exire non vultis. Quam persecutionem patimini, nisi a vobis? Diligit vos persecutor vester, et persequitur vos furor vester. Ille ut fugiatis cupit, iste ut pereatis impellit. Sic autem intelligitis quod ait Apostolus: « Omnes qui volunt in Christo pie vivere, » persecutionem patientur, » ut majores vestros sub apostata imperatore Juliano non pie vixisse vobis necesse sit confiteri. Nam quisquis illo tempore Donatista factus est, donec adversus vestrum rursus errorem pia Christianorum Imperatorum cura consurgeret, si ante defunctus est, non pie vixit, quia non est passus persecutionem. Si autem hoc propterea dixit Apostolus, quia sicut alibi scriptum est: « Tentatio est vita hominis super terram¹; » nec cessat pios verosque Christianos non solum adversitatis infestatione, verum etiam prosperitatis seductione tentare, ut animus humanus aut afflictione succumbat, aut elatione vanescat: profecto quando hic vivitur, omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur, ut aut victi comprehendantur a diabolo, aut probati diabolum vincant: quos autem comprehensos captivosque jam possidet, non ut obtineat persequitur, sed quia obtinet utitur.

XXV. Porro si persequi tantummodo ille dicendus est, qui dolore aliquo exerceat, seu vult tenere ut exerceat; non tibi videatur exerceator cordis levior esse quam corporis, et considera qualem persecutionem patiebatur, qui dicebat in Psalmo: « Vidi insensatos, et tabescebam². » Hanc persecutionem Loth justus patiebatur in Sodomis, etiam priusquam in domo ejus Angeli hospites ejus, cum homines putarentur, a Sodomitis appeterentur ad stuprum³. Justus enim eos tam publice turpes, et ante

¹ Job. vii, 1. — ² Psal. cxviii, 158. — ³ Gen. xix, et 2 Petr. ii, 7.

sue domus injuriam¹ sine magno cordis cruciatu videre non poterat. Unde inter suas persecutiones etiam talia commemorat apostolus Paulus, dicens: « Quis infirmatur et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror²? » Proinde quanta major est in nobis charitas Christi, tanto majore cum dolore animi vos videmus habere sacramenta Christi, et separari a membris Christi, et rebellare contra pacem Christi. Sed quando in hoc corpore vivitis, spes nobis aliqua de vobis datur: cum vero jam in illa dissensione morimini, multo amarius vos dolemus. Jam porro quando vos ipsos necatis, vel irruendo armis alienis, vel præcipitiis et submersionibus et ignibus vestris, satis dici non potest, quanto nos moerore crucietis. Plus quippe impius Absalon patrem sanctum David extinctus, quam rebellis afflixit. Vivum namque eum comprehendi cupiebat, ut qui malitia grassabatur, poenitentia sanaretur³. Erat ergo ille persecutor patris, non solum populum Dei dividendo, nec solum contra Dei legem et contra legitimum patris regnum arma portando atque bellando: sed multo amplius persecutus est cor paternum, in illa impietate moriendo. Denique illum pater optimus pessimum filium, quem non desperando non desleverat vivum, spe finita flevit occisum. Discite ergo quid sit quod Apostolus ait: « Omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur⁴. » Si Catholicorum domus Donatistæ non diripissent, si Catholicas Ecclesias non incendissent, si Catholicorum codices sanctos in ipsa incendia non misissent, si Catholicorum corpora non immanissimis cædibus afflixissent, si Catholicorum membra non præcidissent, si oculos non extinxissent, si denique Catholicos non crudeliter occidissent:

¹ Forte januam. — ² 2 Cor. xi, 29. — ³ 2 Reg. xviii, 33. — ⁴ 2 Tim. iii, 12.

hanc solam nos a vobis gravissimam persecutionem perpeti verissime diceremus, quia videmus vos insensatos, et tabescimus; quia infirmatos, et infirmamur; quia scandalizatos, et urimur; quia perditos, et lugemus. Hæc mala vestra, quæ vos in æternum interitum mittunt, amarius nos persequuntur, quam illa quæ a vobis nostris corporibus, vel rebus, vel domibus aut basilicis inferuntur. Minus persequimini, cum in nos sævitis, quam cum vos peritis. Denique in illa persecutione qua in nos sævitis, cum laude gaudemus: in hac autem qua vos peritis, si gavisus fuerimus, vobiscum perimus. Sed quandiu in hac carne vivitis, de vobis desperare non possumus: cum vero in hac impietate morimini, maxime cum vos ipsos horrenda cæcitate furoris occiditis, amarissimam tristitiam nostram illud tantummodo consolatur, quod consolatum est sanctum David, in unitate scilicet Dei populus congregatus, qui fuit scelerati filii tyrannide divisus. Tolerabilius enim longe pauciores pertinacissimi vestri suis præcipitiis vel submersionibus vel ignibus pereunt quam innumerabiles populi illis eorum salutem impediuntibus, incendio cum illis æterni ignis ardebunt. Nunquam igitur Ecclesiæ Christi defuit aut deerit, unde, secundum Apostolum, qui volunt in Christo pie vivere¹, persecutionem patiantur, aut impiorum malitiam sustinendo, cum innoxie vivunt; aut eos dolendo, cum pereunt.

XXVI. Nolite itaque falli, quod vobis dictum sit: « Veniet hora, quando qui vos occiderint, putent se officium facere Deo²: » aut si tu hic testimonium posuisti: « Putent se victimam dare Deo. » Non quidem hoc esse dictum de persecutionibus quas gentes Ecclesiæ fecerunt, manifestum est. Diis enim suis plurimis, qui utique non sunt, deputaverunt se gentiles officium facere, cum hoc

¹ ² Tim. III, 12. — ² Joan. XVI, 2.

facerent uni Deo⁴. Unde hoc idem quod Dominus prædixit suis, aut per Judæos impletum est, qui sanctum Stephanum et multos alios occiderunt², dum putabant se officium Deo facere, quoniam unum verum Deum colere videbantur: aut etiam nobis, id est, Catholicis dictum est de diversis hæreticis usquequaque furentibus, qui ubi possunt, et quando possunt, et quomodo possunt, occidendo Catholicos, putant se officium Deo facere; maximeque de vobis, qui præcipuum vobis nomen fecistis in Africa de talibus victimis. Nam si vobis dictum esset, non utique vos ipsi occideritis, sed expectaretis a nobis potius accidi, qui putamus nos, ut dicitis, cum id facimus, officium Deo facere. Nunc vero cum festinatis ad mortem, ne a nostris teneamini; vivere metuitis, non occidi; quia erubescitis corrigi, aut de vestro convinci. An forte vos estis ad quos utrumque pertineat, quia cum occidimini et vos a vobis, putatis vos officium Deo facere, et has ei victimas de vobis dare? Ad vos ergo pertinet quod sequitur, atque abs te commemoratum est. Mox enim Dominus adjunxit, et ait: « Sed hæc facient vobis, quia » non cognoverunt Patrem neque me³. » Cum itaque vos ipsos occiditis, putantes vos officium Deo facere, nec Patrem cognovistis, quem non audistis dicentem⁴: Fugite.

XXVII. Verba Epistolæ: « Sed belliferæ, inquit, pacis cruentæque unitatis se incolas jactant. Audiant Dominum dicentem: « Pacem meam do vobis, pacem relinquo » vobis: non sicut sæculum dat, ego do vobis⁵. » Sæculi enim pax inter animos gentium dissidentes armis et belli exitu foederatur: Domini Christi pax salubri lenitate tranquilla, volentes invitat, non cogit invitos. » Ad hæc resp.

¹ Forte cum hoc facerent, non uni Deo. — ² Act. VII, 57. — ³ Joan. XVI, 3. — ⁴ Deest hic alterum membrum, forte, quem non audistis prohibentem. Non occides: nec Filium cognovistis. — ⁵ Joan. XIV, 27.

Vos quidem belliferam pacem et cruentam unitatem facere cupitis, aut violentis mortibus nostris, aut voluntariis mortibus vestris; non imputantes vobis quod facitis nobis, et imputantes nobis quod facitis vobis. Sed nos et quod facitis nobis cogimur sustinere, et quod vobis facitis, nihil possumus quam dolere; dum tamen fiat pax et unitas Christi propter salutem multorum, sicut fit in plurimis, etiamsi propter furorem paucorum non fit in omnibus. Nam si non invido, sed fideli oculo velletis attendere, videretis quam vera pace atque unitate Christi gaudeant, qui ex vobis ad nos venerunt, tot tantorumque populorum agmina, in quibus etiamsi adhuc sunt nonnulli ipsa novitate turbati, et ipsi paulatim ab hac infirmitate sanantur. Et si ficti aliqui perseverant, non utique propter ipsos non fuerant colligendi quos videmus veraces, quorum quidam in regionibus vestris, etiam quibusdam nostris majores apparuerunt, quando vobis illa perditionis libertate concessa, ad vos redire noluerunt. Debebamus ergo ne perderemus istos, colligere et fictos, quia in Evangelio legitur¹, servos ad nuptias Domini sui congregasse convivas bonos et malos: maxime quia vos de area Dominica superbiae spiritus tanquam improbus ventus, ante tempus ventilationis excussit, unde vos ad illam, quantum opitulante Deo possumus, revocare conamur. Et utique nostis quemadmodum scopis diligentiae frumentum simul etiam cum terra trahitur, quando in aream revocatur.

XXVIII. Quod autem vobis videtur, invitos ad veritatem non esse cogendos, erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei, qui eos volentes facit dum coguntur inviti. Numquid enim poenitentiam Ninivitae inviti egerunt, quia hoc rege suo compellente fecerunt²? Jam enim

¹ Matth. xxv, 10. — ² Jon. xxxvii.

Propheta iram Dei universae civitati eam triduo perambulans praenuntiaverat. Quid igitur opus erat regis imperio, ut humiliter supplicaretur Deo, qui non intuetur ora, sed corda; nisi quia erant in eis quidam qui nec curarent, nec crederent praedicta divina, nisi territi potestate terrena? Ista igitur jussione regiae potestatis, contra quam voluntarius fit vester occasus, multis ad salutem quae in Christo, praestatur occasio, qui etsi violenter adducuntur ad coenam tanti patris-familias, et compelluntur intrare, intus tamen inveniunt unde se laetentur intrasse. Utrumque enim futurum Dominus ipse praedixit, et utrumque complevit. Nam reprobatis quibusdam, qui utique intelliguntur Judaei, quia ipsi per Prophetas antea fuerant invitati, et ad horam excusare maluerunt; ait dominus servo suo; « Exi in plateas et vicos civitatis, et pauperes » ac debiles, et caecos et claudos introduce huc. Et ait servo domino: Factum est ut imperasti, et adhuc locus » est. Et ait dominus servo: Exi in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea¹. » Intelligimus vias, haereses: schismata, sepes. Viae quippe hoc loco significant diversas opiniones, sepes autem perversas opiniones. Quid ergo miramini, si non corporalis cibi, sed spiritualis fame moritur quisquis, ad istam coenam nec libenter introductus, nec violenter impulsus, ingreditur?

XXIX. Verba Epistolae. « Odio, inquit, saeculi gaudemus, in ejus pressuris non succumbimus, sed laetamur. Mundus hic non potest servos Christi diligere, qui Christum cognoscitur non amasse Domino ipso dicente: « Si » saeculum vos odit, scitote quia me primum odio habuit » quam vos; si me persecuti sunt, et vos persequentur². » Ad haec resp. Quo gaudentes odio saeculi pressuris ejus non succumbitis, sed laetamini, cum vos ipsos velitis oc-

¹ Luc. xiv, 21. — ² Joan. xv, 18.

cidere, ne molestias qualescumque patiamini; et mori eligitis; non ab aliis occisi pro veritate Christi, sed a vobis ipsis pro parte Donati? Ista Circumcellionum est insania, non martyrum gloria. Cum itaque appareant facta vestra, quid vobis verba usurpatis aliena? « Mundus iste, inquit, non potest servos Christi diligere, qui Christum cognoscitur non amasse. » Non ergo ad mundum istum pertinemus nos, quia diligimus vos. Sed servi Christi vos non estis, qui malum pro bono retribuentes, et malitiam vestram quando in nos exercere non potestis, in vos retorqueutes, nec nos diligitis, et vos occiditis. Dominus autem quando dixit: « Si sæculum vos odit, scitote quia me » priorem vobis odio habuit; si me persecuti sunt, et vos » persequuntur: » non vobis, sed illis dixit quibus præcepit, ut si eos persequerentur in ista civitate, fugerent in aliam¹: quod vos non facitis. Illis dixit, ad quas civitates confugerent usque in finem sæculi non defuturas, quas vos querimini vobis jam deesse, nec vultis fateri eos quibus hæc dicta sunt vos non esse.

XXX. Verba Epistolæ: « Sed et si persecutio conquiescat, inquit, unde martyrum numerus adimpletur, Joanne dicente: « Vidi, inquit, animas occisorum sub ara Dei exclamantium et dicentium: Quandiu, Domine, non iudicis et vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant » super terram? Et acceperunt singuli stolas albas, et » dictum est eis, ut requiescerent adhuc paucum tempus, » donec impleatur numerus fratrum vestrorum, qui incipient interfici, sicut et ipsi². » Ad hæc resp. Si sub ara Christi martyres esse velletis, non vos ipsos incendiando sacrificium diabolo faceretis. Quis enim gaudet de isto furore vestro, nisi diabolus, qui eum vobis inspirat, et qui sunt ex parte illius? Ipse est qui illum puerum de

¹ Matth. x, 23. — ² Apoc. vi, 9-12.

quo in Evangelio legimus, mittebat aliquando in aquam, aliquando in ignem¹: Ipse et illum gregem porcorum præcipitem fluctibus mersit. Ipse, ut se de pinna templi præcipitaret etiam ipsi Domino audacissima tentatione suggessit. Ad diabolum sine dubio pertinetis, cum tria genera mortis, aquam, ignem, præcipitium in vestris mortibus frequentatis. Si enim mentes non dementia perderetis, ista ipsa verba quæ de sancto libro posuisti, ab isto interitu quem vobis ingeritis, vos revocare deberent. Quid enim animæ martyrum sub ara Dei dicunt? « Quandiu, Domine, non iudicas et vindicas sanguinem » nostrum de iis qui habitant super terram²? » Vindicari poscunt sanguinem suum, in eis utique a quibus fusus est: numquid in aliis? Ac per hoc vindicabitur vester in vobis.

XXXI. Quid est autem stultius, quam quod putatis prophetiam istam de martyribus, qui futuri prædicti sunt, nonnisi in Donatistis esse completam; quasi posteaquam hoc scripsit beatus Joannes, nulli martyres sint occisi, quo usque exurgeret pars Donati; qui si quando alios non possunt, se ipsos occidunt; qui faciunt opera latronum et dæmonum, et gloriam sibi vindicant martyrum? Quod si tanto temporis intervallo, id est, a Joanne usque ad istos nulli occisi essent martyres veri; ut nihil aliud, vel temporibus Antichristi diceremus futuros, in quibus ille martyrum numerus compleretur, nec tamen istos vel alieni vel sui sanguinis reos accrescere numero verorum martyrum crederemus, quibus dictum est ut requiescerent parvum tempus, donec impleretur numerus fratrum ipsorum, qui inciperet interfici, sicut et ipsi, ab aliis utique, non a se ipsis sicut isti, et ideo isti non sicut ipsi. Possumus etiam verissime dicere, ipsos quoque Do-

¹ Matth. xvii, 14. — ² Apoc. vi, 10.

natistarum temporibus catholicos quos occidunt, ad supplementum illius numeri pertinere. Sed cum post apostolum Joannem, qui futura illa conscripsit, tanta strages martyrum interficientibus impiis usquequaque in tam multis gentibus facta sit, quid sibi volunt isti suarum animarum extortores, et alienarum tortores, ut quod de martyribus sanctis legunt esse prædictum, de se jactent esse completum? Præparate vos potius, ut vester sanguis, non eis qui vos vel comprehendere vel fugere cupiunt ut vivatis, sed in vobis potius vindicetur. An forte ne hoc fiat ideo non eum funditis, sed aut præcipitio colliditis, aut unda suffocatis, aut in cinerem convertitis? sed erratis, vindicabitur in vobis. quocumque modo perimatur a vobis. In vobis enim vindicaretur, si non Ecclesia Christi, sed in parte Donati ab aliis funderetur. Ita-ne vos clamabitis ad Deum, ut vindicet sanguinem vestrum, et exaudiet vos, nisi damnaverit vos: Quomodo enim vindicetur, nisi qui eum ausus est trucidare damnetur? In hac ergo voce non estis nisi accusatores vestri, quia vos estis rei sanguinis vestri. Nec Deus nisi vos damnabit, quando a vobis vel collisum, vel suffocatum, vel exustum, vel quocumque pacto trucidatum, vel si hoc elegeritis, effusum sanguinem vestrum vindicabit.

XXXII. Verba Epistolæ: « An non ista, inquit, persecutio est, quæ tot millia innocentum martyrum arctavit ad mortem¹? Christiani enim secundum Evangelium Spiritu prompti, sed carne infirmi, a sacrilega contaminatione caminorum reperto compendio suas animas raptulerunt, imitati presbyteri Raziæ in Machabæorum libris exemplum²: nec frustra timentes. Quisquis enim in eorum manus inciderit, non evasit. Sed quantum velint faciant quod certum est, Dei esse non possunt qui faciunt

¹ Matth. xxvi, 41. — ² Mach. xiv, 41.

contra Deum. » Ad hæc resp. Apertissime omnino, quam persecutionem patiamini, et verissime confiteris. Ipsa est enim de qua jam dixi, quæ in sanctis Scripturis de quibusdam impiis satis evidenter expressa est, de quibus dictum est, quia persecutionem patiuntur ab ipsis factis suis¹: quod quidem dici de vobis convenientissime potest, etiamsi vos aliorum manus propter vestra sacrilegia trucidarent. Nam et latrones et quilibet homines rei criminum capitalium, cum justis legibus puniuntur, non dicendi sunt persecutionem pati, nisi ab ipsis factis suis. Sed nunc plane cum parcente vobis mansuetudine christiana, ita in vos sævit vestra dementia, ut quemadmodum dicitis: « Caminorum reperto compendio vestras animas rapiatis, » omni modo vos a vobis ipsis pati persecutionem, nimia est impudentia, si negatis; quando vos utrumque completis, et unde juste pereatis, et quod peritis. Sic autem dicitis tot hominum millia esse qui hoc faciunt, quasi non etiam ista sit non parva causa, cur ab hujusmodi magisterio vestro Africa liberetur. Eorum est enim hominum genus, cui hoc malum persuadere potuistis, qui solent hæc et antea facere, maxime cum idololatriæ licentia usquequaque ferret, quando isti Paganorum armis festa sua frequentantibus irruebant. Vovebant autem Pagani juvenes idolis suis quis quot occideret²: at isti gregatim hine atque inde confluentes, tanquam in amphitheatro a venatoribus more immanium bestiarum venabulis se oppositis ingerebant, furentes moriebantur, putrescentes sepeliebantur, decipientes colebantur. Præter hæc sunt saxa immania et montium horrida prærupta, voluntariorum creberrimis mortibus nobilitata vestrorum: aquis et ignibus rarius id agebant; præcipitiis greges consumebantur ingentes. Ætatis nostræ hominibus res notissimas

¹ Sap. xi, 21. — ² Vide epist. 185, n. 12.